

Sygn. akt III CSK 143/16

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 22 marca 2017 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Barbara Myszka (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Monika Koba

SSA Agata Zając

Protokolant Bożena Kowalska

w sprawie z powództwa Syndyka masy upadłości V. S.A. w upadłości likwidacyjnej
w [...]

przeciwko Syndykowi masy upadłości F. sp. z o.o. w upadłości likwidacyjnej w [...]

o uznanie czynności prawnej za bezskuteczną oraz o zapłatę,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej

w dniu 22 marca 2017 r.,

skargi kasacyjnej strony pozwanej

od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]

z dnia 23 września 2015 r., sygn. akt I ACa .../15,

**1. odrzuca skargę kasacyjną w części dotyczącej oddalenia
zażaleń strony pozwanej i zmiany postanowienia Sądu
Okręgowego w [...] z dnia 27 kwietnia 2015 r. (pkt 3 i 4) ;**

**2. oddala skargę kasacyjną w części dotyczącej zmiany
wyroku Sądu pierwszej instancji (pkt 1);**

**3. uchyla zaskarżony wyrok w części oddalającej apelację
pozwanej (pkt 2) oraz w części dotyczącej orzeczenia o kosztach**

procesu (pkt 5 i 6) i w tym zakresie przekazuje sprawę Sądowi Apelacyjnemu w [...] do ponownego rozpoznania, pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego.

UZASADNIENIE

Sąd Okręgowy w [...], po rozpoznaniu sprawy z powództwa syndyka masy upadłości V. S.A. w [...] przeciwko F. sp. z o.o. w [...], wyrokiem z dnia 22 stycznia 2015 r. oddalił powództwo o uznanie za bezskuteczną umowy sprzedaży nieruchomości zawartej w dniu 20 lutego 2014 r. między spółkami A. sp. z o.o. a pozwaną F. sp. z o.o., zasądził od pozwanej na rzecz powoda kwotę 10 947 000 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 23 lipca 2014 r., oddalił powództwo o odsetki od tej kwoty za czas od dnia 10 do 22 lipca 2014 r. i orzekł o kosztach procesu.

Ustalił, że w dniu 20 lutego 2014 r. następca prawny finansującego przeniósł na korzystającą V. S.A. w [...] własność nieruchomości objętej księgą wieczystą nr .../6 za cenę odpowiadającą ostatniej racie leasingowej w kwocie 1 818 235,56 zł netto, a - 2 236 429,74 zł brutto. Umową z tego samego dnia V. S.A. sprzedała tę nieruchomość spółce A. sp. z o.o. za cenę w kwocie 2 100 000 zł. W tym samym dniu kupująca, która miała ponad 50% akcji V. S.A., sprzedała posiadane akcje A. P. i sprzedała nabytą nieruchomość pozwanej F. sp. z o.o. za cenę w kwocie 10 824 000 zł. Trwały wówczas przygotowania do podwyższenia kapitału zakładowego pozwanej przez ustanowienie nowych udziałów i objęcie ich przez nowego wspólnika. Uchwałą wspólników z dnia 27 lutego 2014 r. podwyższono kapitał zakładowy pozwanej i w tym samym dniu spółka A. sp. z o.o. objęła nowe udziały w podwyższonym kapitale. Z kolei V. S.A. od dnia 20 stycznia 2014 r. była wspólnikiem w M. sp. z o.o., w której wcześniej jedynym wspólnikiem była pozwana. W dniu 6 czerwca 2014 r. została ogłoszona upadłość likwidacyjna V. S.A., a w dniu 10 lipca 2014 r. syndyk wniósł pozew o uznanie umowy sprzedaży zawartej przez A. sp. z o.o. z pozwaną za bezskuteczną wobec masy upadłości. Postanowieniem z dnia 14 lipca 2014 r. Sąd Okręgowy udzielił syndykowi zabezpieczenia przez zakazanie pozwanej rozporządzania nabytą nieruchomością. Odpis tego postanowienia doręczono pozwanej w dniu 23 lipca 2014 r. i w tym samym dniu pozwana sprzedała przedmiotową nieruchomość spółce pod firmą F.V. sp. z o.o. za cenę w kwocie 10 947 000 zł.

Sąd Okręgowy wskazał, że art. 127 i art. 128 ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. - Prawo upadłościowe (jedn. tekst: Dz.U. z 2012 r., poz. 1112 ze zm.; obecnie: Dz.U. z 2016 r., poz. 2171 ze zm. - dalej: „Pr. upadł.”) wprowadzają bezskuteczność czynności upadłego z osobą trzecią z mocy prawa, umożliwiającą

syndykowi spieniężenie przedmiotu tych czynności, z tym że w odniesieniu do nieruchomości konieczne jest uzyskanie wyroku ustalającego bezskuteczność czynności w procesie przeciwko osobie wpisanej do księgi wieczystej. Jeżeli osoba trzecia rozporządzi przedmiotem czynności, co do której zachodzą podstawy do uznania jej za bezskuteczną, wierzyciel może wystąpić bezpośrednio przeciwko osobie, na której rzecz rozporządzenie nastąpiło. W takim wypadku przedmiotem zaskarżenia jest nadal czynność dłużnika z osobą trzecią, natomiast w procesie wierzyciel musi wykazać wiedzę pozwanego o okolicznościach uzasadniających uznanie czynności dłużnika z osobą trzecią za bezskuteczną. Prawomocny wyrok przeciwko osobie wpisanej do księgi wieczystej, uznający za bezskuteczną wobec powoda czynność zbycia nieruchomości przez dłużnika, od której prowadzi ciąg czynności i wpisów w księdze wieczystej do pozwanego, jest podstawą wszczęcia egzekucji przeciwko osobie, która zbyła nieruchomość czynnością uznaną za bezskuteczną. Na podstawie art. 131 i 132 Pr. upadł. w związku z art. 531 § 2 k.c. syndyk mógł pozwać F. sp. z o.o. o uznanie za bezskuteczną czynności upadłej V. S.A. z A. – B. sp. z o.o., pozwał natomiast F. sp. z o.o. o uznanie za bezskuteczną czynności dokonanej przez pozwaną z A. sp. z o.o. Z tej przyczyny Sąd Okręgowy oddalił powództwo o uznanie czynności za bezskuteczną.

Brak orzeczenia o bezskuteczności czynności upadłego z osobą trzecią - stwierdził Sąd Okręgowy - nie stanowi jednak przeszkody do pozwania F. sp. z o.o. o zwrot ceny uzyskanej ze sprzedaży nieruchomości spółce F.V. sp. z o.o. Na pozwanej ciążył obowiązek powstrzymania się od działań udaremniających egzekucję, nabywając nieruchomość wiedziała bowiem o podstawach do orzeczenia bezskuteczności. Skoro zaś sprzedała ją w toku procesu, to zgodnie z art. 415 k.c. jest obowiązana do naprawienia szkody przez zapłatę uzyskanej ceny. Niezależnie od tego - podkreślił Sąd Okręgowy - obowiązek przeznaczenia nieruchomości na spłatę długów jej poprzedniego właściciela jest obowiązkiem wydania korzyści w rozumieniu art. 405 k.c. Pozwana powinna więc - zgodnie z art. 406 k.c. - zwrócić syndykowi uzyskaną cenę sprzedaży. Warunkiem koniecznym zasądzenia zwrotu ceny jest wykazanie przesłanek orzeczenia bezskuteczności czynności, którą dłużnik zbył swoje mienie, nie ma natomiast potrzeby żądania od wierzyciela, aby prowadził wcześniej kolejne procesy o uznanie czynności dłużnika

za bezskuteczną. Nie ma również potrzeby zamieszczania w pozwie - obok żądania zwrotu ceny - żądania uznania czynności za bezskuteczną. Pozwana powinna zwrócić do masy upadłości cenę brutto, gdyż nie wykazała, że nie miała możliwości odliczenia podatku VAT. Ze względu na to, że z art. 406 k.c. wynika obowiązek przeznaczenia na spłatę długów dłużnika uzyskanej ceny, Sąd Okręgowy nie uwzględnił zarzutu pozwanej, że wartość rynkowa nieruchomości w chwili wyjścia z jej majątku była niższa od uzyskanej ceny.

Za niezasadny Sąd Okręgowy uznał podniesiony zarzut przedwczesności powództwa ze względu na pozwanie przez syndyka w oddzielnym procesie spółki F.V. sp. z o.o. Stwierdził, że ewentualna odpowiedzialność tej spółki nie ma wpływu na odpowiedzialność pozwanej, wpływ taki bowiem miałoby dopiero co najmniej częściowe zaspokojenie wierzycieli z majątku F.V. sp. z o.o. W razie zaspokojenia wierzycieli z majątku F. V. sp. z o.o., pozwanej będzie przysługiwało powództwo opozycyjne lub ewentualne powództwo o zwrot zapłaconej kwoty.

Sąd Okręgowy podkreślił, że syndyk powinien wykazać w niniejszym procesie wiedzę pozwanej o okolicznościach uzasadniających uznanie czynności V. S.A. z osobą trzecią za bezskuteczną na podstawie art. 527 lub art. 528 k.c., nie zaś na podstawie art. 127 lub 128 Pr. upadł. W okolicznościach sprawy, w której V. S.A. sprzedała nieruchomość spółce A. za cenę niższą od ostatniej raty leasingowej, a spółka A. sprzedała ją w tym samym dniu pozwanej za cenę 4,8 razy wyższą, nie ulega wątpliwości, że upadła spółka działała ze świadomością pokrzywdzenia wierzycieli. Okoliczność, że pozwana sprzedała nabytą nieruchomość spółce F.V. sp. z o.o. za cenę 10 947 000 zł świadczy o tym, że do prawdziwej wartości nieruchomości zbliżona jest cena uzyskana przez pozwaną, a nie cena uzyskana przez upadłego. Fakt posiadania przez spółkę A. 50% akcji upadłego uzasadnia w świetle art. 527 § 4 k.c. domniemanie, że spółka ta wiedziała o działaniu upadłego ze świadomością pokrzywdzenia wierzycieli. Bez znaczenia dla przyjęcia tego domniemania jest kolejność zawierania umów sprzedaży akcji i sprzedaży nieruchomości, na którą powoływała się pozwana, wnosząc o przeprowadzenie dowodów w celu ustalenia godziny dokonywania tych czynności.

Z kolei pozwana - podkreślił Sąd Okręgowy - była powiązana z upadłym, ponieważ obie spółki były współnikami w M. sp. z o.o. Pozwana była również powiązana z A. sp. z o.o., gdyż w dniu 27 lutego 2014 r. spółka ta objęła nowoutworzone udziały w kapitale zakładowym pozwanej. Uzasadnione jest w tej sytuacji domniemanie, że pozwana wiedziała o podstawach uznania czynności zbycia nieruchomości przez upadłego za bezskuteczną, wobec czego kupując nieruchomość powinna liczyć się z obowiązkiem przeznaczenia jej na spłatę wierzycieli V. S.A.

Sąd Okręgowy podkreślił, że powiązania pozwanej ze stronami umowy sprzedaży zawartej przez upadłego z A. – B. sp. z o.o. świadczą o tym, że pozwana знаła cel łańcucha kolejnych sprzedaży. Ze względu na to, że w dniu zawierania kolejnych umów sprzedaży ujawnionym w księdze wieczystej właścicielem nieruchomości był w dalszym ciągu finansujący, pozwana musiała poznać zarówno umowę upadłego z finansującym, jak i umowę upadłego z A. sp. z o.o., a tym samym ceny obydwu transakcji.

Po rozpoznaniu sprawy na skutek apelacji obu stron, Sąd Apelacyjny w [...] wyrokiem z dnia 23 września 2015 r. zmienił zaskarżony wyrok w części oddalającej powództwo w ten sposób, że uznał umowę sprzedaży zawartą w dniu 20 lutego 2014 r. między A. – B. sp. z o.o. a F. sp. z o.o., na podstawie której pozwana nabyła własność nieruchomości objętej księgą wieczystą nr .../6, za bezskuteczną w stosunku do masy upadłości V. S.A. i zmienił orzeczenie o kosztach procesu, natomiast apelację pozwanej oddalił.

Sąd Apelacyjny zaaprobował ustalenia faktyczne Sądu pierwszej instancji i - poza odmienną oceną żądania uznania czynności za bezskuteczną - uznał wyprowadzone z nich wnioski za prawidłowe. Odnosząc się do zarzutów pozwanej dotyczących kwestii jej powiązań z upadłym, wskazał na współpracę obu spółek w ramach M. sp. z o.o. oraz na nabycie przez ostatnio wymienioną spółkę nieruchomości od upadłego w dniu 2 stycznia 2014 r., kiedy to pozwana była jedynym współnikiem M. sp. z o.o. Zauważył też, że sposób przystąpienia upadłego do M. sp. z o.o. był identyczny ze sposobem przystąpienia A. sp. z o.o. do pozwanej, w obu przypadkach bowiem jedyny współnik podjął uchwałę o

podwyższeniu kapitału zakładowego, wyłączył pierwszeństwo objęcia nowoutworzonych udziałów i wskazał tylko jednego uprawnionego do ich objęcia. Oznacza to, że musiał mieć o tej osobie określoną wiedzę, znać jej możliwości finansowe i zamierzenia inwestycyjne i chcieć z nią współpracować w ramach spółki. W tej sytuacji przyjęcie, że w dniu 20 lutego 2014 r. trwały już przygotowania do podwyższenia kapitału zakładowego jest w pełni uzasadnione.

Sąd Apelacyjny nie podzielił poglądu Sądu pierwszej instancji co do tego, że dla przyjęcia odpowiedzialności pozwanej, która odniosła korzyść majątkową z pokrzywdzeniem wierzycieli masy upadłości, wystarczające jest ustalenie bezskuteczności czynności prawnej dokonanej między upadłym a osobą trzecią. Podkreślił, że sytuacja w niniejszej sprawie jest o tyle odmienna, że zgodnie z art. 127 Pr. upadł., bezskuteczne w stosunku do masy upadłości są czynności prawne dokonane przez upadłego w ciągu roku przed dniem złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości, którymi rozporządził on swoim majątkiem, jeżeli dokonane zostały nieodpłatnie albo odpłatnie, ale wartość świadczenia upadłego przewyższa w rażącym stopniu wartość świadczenia otrzymanego przez upadłego lub zastrzeżonego dla upadłego lub dla osoby trzeciej. Bezskuteczność zachodzi z mocy samego prawa bez potrzeby zaskarżania czynności, a ewentualny wyrok stwierdzający tę bezskuteczność ma charakter deklaracyjny. W odniesieniu do czynności bezskutecznych z mocy samego prawa nie zachodzi więc potrzeba ich ubezskutecznienia, nie można zresztą ubezskutecznić na mocy wyroku sądowego czynności, która jest bezskuteczna z mocy prawa. Wydanie wyroku uwzględniającego skargę pauliańską przeciwko osobie trzeciej lub stwierdzającego bezskuteczność z mocy prawa rozporządzenia korzyścią uzyskaną przez osobę trzecią nie pozbawia jednak syndyka uprawnienia do skorzystania z roszczenia przewidzianego w art. 531 § 2 k.c. przeciwko następcy szczególnemu osoby trzeciej, przy rozważeniu przesłanek wskazanych w art. 527 k.c. Problem, czy na gruncie art. 531 § 2 k.c. konieczne jest orzeczenie wobec czwartej osoby o bezskuteczności czynności pomiędzy nią a osobą trzecią, czy jedynie o bezskuteczności czynności prawnej dłużnika, nie jest jednolicie rozstrzygany w orzecznictwie. Sąd Apelacyjny uznał, że nie ma przeszkód do zastosowania art. 531 § 2 k.c. do umowy osoby trzeciej z dalszą osobą, jeżeli syndyk - obok takiego

rozstrzygnięcia - domaga się wydania korzyści uzyskanej na podstawie tej czynności prawnej, i dlatego zmienił zaskarżony wyrok w części oddalającej powództwo.

Za pozbawione racji Sąd Apelacyjny uznał podniesione w apelacji pozwanej zarzuty naruszenia prawa materialnego. Podkreślił, że z art. 131 Pr. upadł. wynika nakaz odpowiedniego stosowania w sprawach nieuregulowanych przepisami art. 127 - 130 Pr. upadł. przepisów kodeksu cywilnego o ochronie wierzyciela w przypadku niewypłacalności dłużnika, a więc także art. 531 § 2 k.c. Stwierdził, że zastosowanie przez Sąd pierwszej instancji domniemań z art. 527 § 4 k.c. nie nasuwa zastrzeżeń, że powiązania kapitałowe i podmiotowe między spółkami wynikały z dokumentów, których analiza doprowadziła do ustaleń w zakresie ciągu podejmowanych czynności oraz że stosunki prawne między stronami i między stronami a upadłym nie miały charakteru przypadkowego czy okazjonalnego. Za trafne Sąd Apelacyjny uznał także rozstrzygnięcie Sądu pierwszej instancji o roszczeniu o zwrot kwoty uzyskanej przez pozwaną z tytułu ceny sprzedaży nieruchomości, stwierdził jednak, że podstawę prawną tego rozstrzygnięcia stanowi art. 134 ust. 1 Pr. upadł., a nie - jak przyjął Sąd pierwszej instancji - przepisy art. 405, 409 i 415 k.c.

W skardze kasacyjnej od wyroku Sądu Apelacyjnego pozwana, powołując się na obie podstawy przewidziane w art. 398³ § 1 k.p.c., wniosła o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości oraz o uchylenie w całości wyroku Sądu Okręgowego w [...] z dnia 23 września 2015 r. i przekazanie sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania, ewentualnie o „...zmianę zaskarżonego orzeczenia przez oddalenie powództwa w całości (...)”. W ramach pierwszej podstawy kasacyjnej skarżąca wskazała na naruszenie art. 131 Pr. upadł. w związku z art. 531 § 1 i 2 k.c. przez przyjęcie, że dochodzenie roszczenia o zapłatę jako następstwa ustalenia bezskuteczności czynności prawnej nie wymaga wydania konstytutywnego wyroku ustalającego bezskuteczność czynności prawnej, art. 134 ust. 1 Pr. upadł. przez utożsamienie równowartości korzyści majątkowej z ceną brutto uzyskaną przez pozwaną ze sprzedaży tej korzyści, podczas gdy elementem równowartości korzyści nie może być świadczenie publicznoprawne w postaci podatku VAT, naruszenie art. 531 § 2 k.c. przez przyjęcie, że w procesie

pauliańskim przeciwko następcy szczególnemu osoby trzeciej dopuszczalne jest badanie skuteczności umowy między osobami „trzecią” i „czwartą” oraz orzeczenie o jej bezskuteczności, art. 134 ust. 1 Pr. upadł. przez przyjęcie, że do czasu rozstrzygnięcia sprawy między powodem a spółką F.V. obowiązek zapłaty równowartości rzeczy ciąży na pozwanej, art. 531 § 2 k.c. przez przyjęcie, że powód dochodzący świadczenia zgodnie z art. 134 Pr. upadł. z uwagi na bezskuteczność czynności prawnej na podstawie art. 127 Pr. upadł. od pozwanej, jako „osoby czwartej”, ma interes prawny w uzyskaniu rozstrzygnięcia w przedmiocie ustalenia bezskuteczności czynności prawnej między osobami „trzecią” i „czwartą”, art. 527 § 4 w związku z art. 531 § 2 k.c. i art. 231 k.p.c. przez przyjęcie domniemania wiedzy osoby pozwanej o tym, że dłużnik działał ze świadomością pokrzywdzenia wierzycieli, mimo że domniemanie takie jest niedopuszczalne ze względu na wyrażoną w art. 531 § 2 k.c. konieczność dowodu odnośnie do osoby „czwartej”, i art. 359 § 1 w związku z art. 481 § 1 k.c. przez przyjęcie, że odsetki od zasądzonej kwoty należą się od dnia 23 lipca 2014 r., mimo że podstawą świadczenia jest czynność bezskuteczna za mocy wyroku konstytucyjnego, który uprawomocnił się z dniem 23 września 2015 r. W ramach drugiej podstawy skarżąca podniosła zarzut obrazy art. 217 § 3 w związku z art. 391 oraz art. 227 w związku z art. 391 i art. 382 k.p.c. przez oddalenie apelacji pomimo pominięcia przez Sąd pierwszej instancji dowodów z zeznań świadków [...] lub zaniechanie ich przesłuchania w postępowaniu apelacyjnym, art. 278 § 1 w związku z art. 217 § 3 i art. 391 oraz art. 382 k.p.c. przez przyjęcie, że równowartość korzyści majątkowej jaką jest nieruchomości może być ustalona w oparciu o pojedynczą cenę sprzedaży z pominięciem dowodu z opinii biegłego, art. 382 w związku z art. 391 i art. 229 k.p.c. przez przyjęcie, że pozwana powinna wykazać wpłynięcie ceny wskazanej w umowie sprzedaży nieruchomości zawartej pomiędzy V. S.A. a A. sp. z o.o. do masy upadłości, mimo że okoliczność ta wynikała ze skwitowania udzielonego w treści aktu notarialnego , a poza tym została przyznana przez powoda, i art. 382 w związku z art. 233 oraz art. 227 k.p.c. przez pominięcie dowodu z umowy sprzedaży z dnia 20 lutego 2014 r. w zakresie, w jakim reprezentant zbywcy potwierdził otrzymanie ceny.

Po wniesieniu skargi kasacyjnej Sąd Rejonowy w [...] postanowieniem z dnia 26 lutego 2016 r., sygn. akt VIII GU .../15, ogłosił upadłość pozwanej F. sp. z o.o. w [...], obejmującą likwidację jej majątku. W tej sytuacji Sąd Najwyższy postanowieniem z dnia 28 kwietnia 2016 r. zawiesił postępowanie na podstawie art. 174 § 1 pkt 4 w związku z art. 398¹² k.p.c. i wezwał do udziału w sprawie syndyka upadłości, po czym na podstawie art. 180 § 1 pkt 5 w związku z art. 398¹² k.p.c. podjął postępowanie z udziałem syndyka.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Uszło uwagi skarżącej, że wyrok Sądu Apelacyjnego, zaskarżony przez nią skargą kasacyjną w całości, obejmował również postanowienia wydane na skutek zażaleń złożonych na postanowienia Sądu Okręgowego w [...] z dnia 22 stycznia 2015 r., z dnia 20 marca 2015 r. i z dnia 20 marca 2015 r., których przedmiotem było udzielenie zabezpieczenia (pkt 3 i 4). Zgodnie z art. 398¹ § 1 k.p.c., skargę kasacyjną można wnieść od wydanego przez sąd drugiej instancji prawomocnego wyroku lub postanowienia w przedmiocie odrzucenia pozwu albo umorzenia postępowania kończących postępowanie w sprawie. W świetle tego przepisu od postanowienia sądu drugiej instancji w przedmiocie udzielenia zabezpieczenia nie przysługuje skarga kasacyjna. Wniesiona skarga kasacyjna w części dotyczącej oddalenia zażaleń pozwanej i zmiany postanowienia Sądu Okręgowego w [...] z dnia 27 kwietnia 2015 r. podlegała więc odrzuceniu jako niedopuszczalna (art. 398⁶ § 3 k.p.c.).

Kwestionując prawidłowość orzeczenia o uznaniu za bezskuteczną w stosunku do masy upadłości V. S.A. umowy sprzedaży zawartej w dniu 20 lutego 2014 r. ze spółką A., skarżąca zarzuciła Sądowi Apelacyjnemu naruszenie art. 531 § 1 i 2 k.c., przez przyjęcie, że powód, który domaga się równocześnie świadczenia na podstawie art. 134 Pr. upadł., ma interes prawny w uzyskaniu rozstrzygnięcia w przedmiocie orzeczenia o bezskuteczności czynności prawnej dokonanej między osobą trzecią i czwartą, mimo że osoba czwarta wyzbyła się korzyści majątkowej na rzecz osoby piątej oraz że w procesie przeciwko następcy szczególnemu osoby trzeciej dopuszczalne jest badanie skuteczności umowy między osobą trzecią i czwartą wobec masy upadłości i orzekanie o bezskuteczności tej czynności.

Podniosła też zarzut naruszenia art. 527 § 4 w związku z art. 531 § 2 k.c. oraz art. 231 k.p.c. przez przyjęcie domniemania wiedzy osoby czwartej, czyli skarżącej o okolicznościach uzasadniających uznanie czynności prawnej zdziałanej przez dłużnika za bezskuteczną.

Zarzut braku interesu prawnego powoda trzeba uznać za pozbawiony racji, ponieważ interes prawny nie jest materialnoprawną przesłanką powództwa, o którym mowa w art. 527 i art. 531 § 1 k.c. Do przesłanek skargi pauliańskiej – zgodnie z art. 527 § 1 k.c. - należy pokrzywdzenie wierzycieli, jeżeli wskutek czynności prawnej dłużnika osoba trzecia uzyskała korzyść majątkową, działanie dłużnika ze świadomością pokrzywdzenia wierzycieli i wiedza lub możliwość - przy zachowaniu należytej staranności - dowiedzenia się o tym przez osobę trzecią. Według art. 531 § 1 k.c. uznanie za bezskuteczną czynności prawnej dłużnika dokonanej z pokrzywdzeniem wierzycieli następuje w drodze powództwa lub zarzutu przeciwko osobie trzeciej, która wskutek tej czynności uzyskała korzyść majątkową. Zgodnie natomiast z art. 531 § 2 k.c., w wypadku gdy osoba trzecia rozporządziła uzyskaną korzyścią, wierzyciel może wystąpić bezpośrednio przeciwko osobie, na rzecz której rozporządzenie nastąpiło, jeżeli osoba ta wiedziała o okolicznościach uzasadniających uznanie czynności dłużnika za bezskuteczną albo jeżeli rozporządzenie było nieodpłatne. Ubezskutecznieniu może podlegać również czynność prawna, w wyniku której korzyść majątkową należącą poprzednio do dłużnika nabyła kolejna osoba; innymi słowy, osobą, na rzecz której rozporządzenie nastąpiło w rozumieniu art. 531 § 2 k.c. jest bezpośredni następca pod tytułem szczególnym osoby trzeciej lub jej dalszy następca.

Jak wyjaśnił Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 11 grudnia 2013 r., IV CSK 222/13 (nie publ.), w sprawach, których dotyczy art. 531 § 2 k.c. zakres przesłanek uznania czynności prawnej za bezskuteczną wobec powoda ze skutkiem przewidzianym w art. 532 k.c. jest co do zasady szerszy. Uwzględnienie powództwa zaskarżającego czynność prawną, którą osoba trzecia rozporządziła korzyścią uzyskaną od dłużnika na rzecz kolejnej osoby, zależy w pierwszej kolejności od wykazania wynikających z art. 527 § 1 k.c. przesłanek uzasadniających uznanie bezskuteczności czynności prawnej dłużnika

przysparzającej korzyść osobie trzeciej. Ze względu na to, że osoba trzecia nie jest biernie legitymowana w sprawie o ubezszkudzenie dokonanej przez nią rozporządzenia uzyskaną od dłużnika korzyścią na rzecz kolejnej osoby, w sentencji wyroku nie orzeka się o bezskuteczności wobec powoda czynności prawnej dłużnika przysparzającej korzyść osobie trzeciej, jednak ustalenie w tej sprawie przesłanek warunkujących ubezszkudzenie czynności prawnej dłużnika jest koniecznym warunkiem orzeczenia o bezskuteczności wobec powoda czynności prawnej, którą osoba trzecia rozporządziła korzyścią uzyskaną od dłużnika na rzecz kolejnej osoby. Ponadto art. 531 § 2 k.c. uzależnia uwzględnienie powództwa zaskarżającego czynność prawną, którą osoba trzecia rozporządziła korzyścią uzyskaną od dłużnika na rzecz kolejnej osoby od tego, aby osoba ta wiedziała o okolicznościach uzasadniających uznanie czynności dłużnika za bezskuteczną. Dla uznania za bezskuteczną czynności prawnej osoby trzeciej nie jest natomiast konieczne uprzednie lub jednoczesne uznanie za bezskuteczną czynności prawnej dłużnika w procesie skierowanym przeciwko osobie trzeciej. Uzyskanie takiego orzeczenia może jednak ułatwić rozstrzygnięcie sprawy przeciwko następcy prawnemu osoby trzeciej, przesądzając o ziszczeniu się przesłanek wynikających z art. 527 § 1 k.c. Mimo pozbycia się uzyskanej korzyści, zarówno osoba trzecia, jak i jej następca prawny zachowują bierną legitymację procesową wynikającą dla osoby trzeciej z art. 531 § 1, a dla następcy prawnego z art. 531 § 2 k.c. (zob. też wyroki Sądu Najwyższego z dnia 19 grudnia 2006 r., V CSK 330/06, nie publ. i z dnia 24 września 2015 r., V CSK 667/14, OSNC 2016, nr 7-8, poz. 94).

Podzielając stanowisko wyrażone w powołanych orzeczeniach, trzeba stwierdzić, że w niniejszej sprawie dopuszczalne było badanie skuteczności umowy sprzedaży zawartej przez spółkę A., czyli osobę trzecią w rozumieniu art. 531 § 1 k.c., ze skarżącą, czyli osobą, na rzecz której rozporządzenie nastąpiło. Skarżącej, jako następcy osoby trzeciej pod tytułem szczególnym przysługiwała na podstawie art. 531 § 2 k.c. bierna legitymacja procesowa, która nie była uzależniona od pozostawania uzyskanej korzyści w jej majątku.

Nieuzasadniony jest również zarzut naruszenia art. 527 § 4 k.c. przez przyjęcie, że skarżąca wiedziała o okolicznościach uzasadniających uznanie

czynności dłużnika za bezskuteczną. Trzeba podkreślić, że Sąd Apelacyjny nie ograniczył się do powołania na domniemanie ustanowione w powołanym przepisie, lecz poddał wnikliwej analizie wszystkie kolejno podejmowane czynności prawne, wynikające przede wszystkim z dowodów z dokumentów, które dostarczyły podstaw do stwierdzenia powiązań kapitałowych i podmiotowych między poszczególnymi uczestnikami umów sprzedaży nieruchomości. W pełni uprawniona była w tej sytuacji ocena, że skarżące było wiadome działanie ze świadomością pokrzywdzenia wierzycieli.

Stanowiska tego w niczym nie zmienia zarzut naruszenia art. 231 k.p.c., ani zarzut obrazy art. 217 § 3 w związku z art. 391 oraz art. 227 w związku z art. 391 k.p.c. przez pominięcie zawnioskowanych w odpowiedzi na pozew, a następnie ponownie w apelacji dowodów z zeznań świadków [...]. Uszło uwagi skarżącej, że art. 398³ § 3 k.p.c. sprzeciwia się podnoszeniu w skardze kasacyjnej zarzutu naruszenia art. 231 k.p.c. (zob. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 21 lutego 2007 r., I CSK 428/06, nie publ., z dnia 29 października 2008 r., IV CSK 228/08, OSNC-ZD 2009, nr C, poz. 66, z dnia 5 lutego 2014 r., V CSK 140/13, nie publ., z dnia 13 lutego 2014 r., I UK 406/13, nie publ. i z dnia 9 października 2014 r., I CSK 544/14, nie publ.). Co się zaś tyczy pominięcia dowodów ze świadków, to zostały one przez Sądy obu instancji uznane za powołane na okoliczności nieistotne dla rozstrzygnięcia sprawy. Skarżąca ogólnikowo tylko podniosła w skardze kasacyjnej, że pominięcie tych dowodów mogło mieć wpływ na wynik sprawy, gdyż miały one służyć „...wszechstronnemu przedstawieniu stanu faktycznego i wyjaśnieniu okoliczności zawierania poszczególnych transakcji (...)”. Stwierdzenie takie nie jest równoznaczne z wykazaniem, że doszło do naruszenia istotnych przepisów postępowania oraz że następstwa tego uchybienia kształtowały lub co najmniej współkształtowały treść kwestionowanego orzeczenia. Zarzut mający wypełniać podstawę kasacyjną z art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c. nie został więc wykazany (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 10 lutego 1997 r., I CKN 57/96, OSNC 1997, nr 6-7, poz. 82).

Konkludując ten wątek rozważań, trzeba stwierdzić, że zarzuty dotyczące orzeczenia o bezskuteczności umowy zawartej przez skarżącą ze spółką

A. okazały się nieuzasadnione. W sytuacji skarga kasacyjna w odnośnej części podlegała oddaleniu (art. 398¹⁴ k.p.c.).

Pozostałe zarzuty dotyczą rozstrzygnięcia o roszczeniu o zasądzenie kwoty 10 947 000 zł z odsetkami tytułem równowartości zbytego prawa.

Zarzut naruszenia art. 131 Pr. upadł. w związku z art. 531 § 1 i 2 k.c. przez przyjęcie, że dochodzenie roszczenia o zapłatę, jako następstwa ustalenia bezskuteczności czynności prawnej, nie wymaga wcześniejszego wydania konstytutywnego wyroku stwierdzającego bezskuteczność czynności prawnej, nie został poparty szerszą argumentacją. Skarżąca wskazała jedynie na konstytutywny charakter wyroku uwzględniającego skargę pauliańską. W związku z tak ujętym zarzutem trzeba przypomnieć, że umowa sprzedaży nieruchomości zawarta w dniu 20 lutego 2014 r. przez V. S.A. ze spółką A. była z mocy prawa bezskuteczna w stosunku do masy upadłości (art. 127 Pr. upadł.) oraz że konsekwencje bezskuteczności czynności upadłego w sytuacji, w której na podstawie takiej czynności składniki majątkowe wyszły z jego majątku lub do niego nie weszły, zostały uregulowane w art. 134 Pr. upadł. Według tego przepisu, bezskuteczność czynności upadłego rodzi po stronie syndyka roszczenie o przekazanie do masy upadłości przedmiotów majątkowych, które ubyły z majątku upadłego lub do niego nie weszły, a w razie niemożności przekazania w naturze - roszczenie o zasądzenie ich równowartości w pieniądzu. Przepis ten - na podstawie odesłania ustanowionego w art. 131 Pr. upadł. - ma zastosowanie zarówno do osoby trzeciej, jak i do następcy osoby trzeciej pod tytułem szczególnym. Skoro w niniejszej sprawie syndyk – z powołaniem się na art. 531 § 2 k.c. w związku z art. 131 Pr. upadł. - dochodził uznania za bezskuteczną umowy sprzedaży zawartej przez spółkę A., czyli przez osobę trzecią, z F. – A. sp. z o.o., czyli ze skarżącą - nie było przeszkód do równoczesnego dochodzenia roszczenia przewidzianego w art. 134 ust. 1 w związku z art. 131 Pr. upadł. od skarżącej, jako następczyni prawnej osoby trzeciej pod tytułem szczególnym (zob. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 19 grudnia 2006 r., V CSK 330/06, z dnia 3 października 2007 r., IV CSK 184/07, OSNC 2008, nr 12, poz. 142, z dnia 8 lipca 2010 r., II CSK 645/09, nie publ., z dnia 12 kwietnia 2012 r., II CSK 448/11, OSNC-ZD 2013, nr D, poz. 69, z dnia 11 grudnia 2013 r., IV CSK 222/13, nie publ. i z dnia 4 września 2014 r., II CSK 609/13, nie publ.).

Skarżąca nie ma również racji podnosząc, że w niniejszej sprawie dla ustalenia równowartości nieruchomości nabytej przez nią od spółki A., a następnie sprzedanej spółce F.V. sp. z o.o. konieczne było zasięgnięcie opinii biegłego oraz że pominięcie tego dowodu nastąpiło z naruszeniem art. 278 § 1 w związku z art. 217 § 3 i art. 391 § 1 k.p.c. Sąd Apelacyjny wyszedł z trafnego założenia, że sankcją bezskuteczności umowy w okolicznościach sprawy powinno być przyjęcie jako równowartości nieruchomości w rozumieniu art. 134 ust. 1 Pr. upadł. ustalonej przez strony ceny sprzedaży. Trzeba zauważyć, że cena nabycia nieruchomości przez skarżącą była niemal identyczna z ceną jej sprzedaży. Zasięganie opinii biegłego w celu ustalenia wartości rynkowej nieruchomości słusznie zostało w tej sytuacji uznane za zbędne, tym bardziej że według oświadczeń stron złożonych w umowie cena nieruchomości odpowiadała jej wartości rynkowej. Trzeba dodać, że nieruchomość była przedmiotem umów sprzedaży zawieranych w zbliżonym czasie, w związku z czym nie wchodziła w grę istotna zmiana wartości spowodowana upływem czasu.

Za uzasadniony trzeba uznać jednak zarzut naruszenia art. 134 ust. 1 Pr. upadł. przez utożsamienie „równowartości korzyści majątkowej” z ceną brutto uzyskaną przez skarżącą ze sprzedaży nieruchomości spółce F.V., czyli z ceną obejmującą podatek VAT. Sąd Apelacyjny zaaprobował stanowisko Sądu pierwszej instancji, który uznał uwzględnienie ceny brutto za usprawiedliwione, ponieważ „...to pozwanego obciążało wykazanie, że nie miał możliwości odliczenia Vat, a tym samym nie jest wzbogacony o pełną cenę brutto (...)”. Stanowisko to nie jest przekonujące. Podatek przewidziany w ustawie z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług (jedn. tekst: Dz.U. z 2016 r., poz. 710 ze zm.) jest świadczeniem podlegającym uiszczeniu na rzecz Skarbu Państwa w sposób i na zasadach określonych w ustawie z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa (jedn. tekst: Dz.U. z 2017 r., poz. 201 ze zm.). Kwestia, który z podmiotów uczestniczących w obrocie towarami i usługami powinien być obciążony tym podatkiem usuwa się spod oceny sądu powszechnego, ponieważ podlega rozstrzygnięciu w postępowaniu administracyjnym (art. 1 i art. 2 § 1 i 3 k.p.c.). Celem regulacji zawartej w art. 134 ust. 1 Pr. upadł. jest wyrównanie uszczerbku w masie upadłości, czyli tego, co wskutek czynności uznanej za

bezskuteczną ubyło z majątku upadłego lub do niego nie weszło. Powinno to nastąpić przez zapłatę kwoty odpowiadającej samej wartości rynkowej utraconego prawa, czyli wartości rynkowej netto, którą podwyższa się podatek VAT, a nie wartości rynkowej brutto, która mieści w sobie podatek VAT. Trzeba dodać, że również w orzecznictwie sądów administracyjnych, nie uwzględnia się podatku od towarów i usług przy ustalaniu wartości rynkowej przyjmowanej za podstawę odszkodowania za wywłaszczane nieruchomości (zob. wyroki Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 19 stycznia 2012 r., I OSK 170/11, nie publ., z dnia 29 listopada 2012 r., I OSK 1386/11, nie publ. i z dnia 18 stycznia 2013 r., I OSK 1690/11, nie publ.).

Zarzut naruszenia „...art. 382 k.p.c. w zw. z art. 391 k.p.c. w zw. z art. 229 k.p.c. (...)” przez przyjęcie, że ciężar wykazania uiszczenia przez spółkę A. ceny nabycia nieruchomości od V. S.A. i wpływu kwoty 2 100 000 zł do masy upadłości spoczywał na skarżącej, mimo że wynikało to z treści aktu notarialnego z dnia 20 lutego 2014 r., łączy się ściśle z zarzutem obrazy „...art. 382 k.p.c. w zw. z art. 233 k.p.c. w zw. z art. 227 k.p.c. (...)” przez pominięcie dowodu z umowy sprzedaży, w której reprezentant zbywcy potwierdził otrzymanie ceny. Za pomocą obu przytoczonych zarzutów skarżąca zmierzała do wykazania, że Sąd Apelacyjny dopuścił się uchybień procesowych, które mogły mieć istotny wpływ na wynik sprawy, ponieważ doprowadziły do nieuwzględnienia kwoty 2 100 000 zł, za którą V. S.A. sprzedała nieruchomość spółce A.. Zarzuty te nie mogą jednak odnieść zamierzonego skutku już tylko z tej przyczyny, że rozważania na temat znaczenia, jakie miałyby w niniejszej sprawie uiszczenie kwoty 2 100 000 zł spółce V. S.A. przed ogłoszeniem jej upadłości, byłyby aktualne, gdyby skarżąca w toku postępowania podniosła zarzut potrącenia, czego nie uczyniła.

Rację ma natomiast skarżąca wywodząc, że jej wniosek o zawieszenie postępowania w niniejszej sprawie do czasu uprawomocnienia się orzeczenia kończącego postępowanie w toczącej się równolegle sprawie z powództwa syndyka przeciwko spółce F.V. sp. z o.o., będącej właścicielką nieruchomości, która ubyła z majątku upadłej V. S.A., był uzasadniony. Aprobując pogląd Sądu pierwszej instancji o braku podstaw do zawieszenia postępowania ze względu na możliwość skorzystania przez skarżącą - w razie potrzeby - z powództwa

opozycyjnego, Sąd Apelacyjny dodał, że syndyk nie ma obowiązku poszukiwania przedmiotu zakwestionowanej umowy aż do skutku oraz że powód nie uzyskał dotąd zaspokojenia swojego roszczenia przez spółkę F.V. sp. z o.o. Nie negując trafności tych spostrzeżeń, trzeba zauważyć, że o wyborze sposobu dochodzenia roszczeń przewidzianych w art. 134 Pr. upadł., w tym o wszczęciu postępowań w dwóch toczących się równolegle sprawach, zdecydował powód oraz że w takiej sytuacji zawieszenie postępowania pozwoliłoby uniknąć kolidujących orzeczeń, do których może dojść w razie wydania w drugiej z toczących się spraw orzeczenia o przekazaniu nieruchomości do masy upadłości. Na gruncie art. 134 ust. 1 Pr. upadł. w konkretnym stanie faktycznym wchodzi w rachubę realizacja jednego z uprawnień, wobec czego nakazanie beneficjentowi bezskutecznej czynności prawnej przekazania jej przedmiotu do masy upadłości wyłącza - przy niezmienionym stanie faktycznym - nakazanie mu zapłaty równowartości tego przedmiotu i na odwrót. Gdyby w sprawie toczącej się przeciwko spółce F.V. sp. z o.o. zapadł wyrok nakazujący przekazanie nieruchomości do masy upadłości, miałby on istotny wpływ na wynik niniejszej sprawy, w której syndyk dochodzi zapłaty równowartości tej nieruchomości. Względy celowości przemawiały więc za uwzględnieniem wniosku skarżącej na podstawie art. 177 § 1 pkt 1 k.p.c.

Ogłoszenie upadłości skarżącej obejmującej likwidację jej majątku, które nastąpiło w toku postępowania kasacyjnego, nie pozostanie bez wpływu na dalszy przebieg postępowania w sprawie, wobec czego rozważanie zarzutu dotyczącego odsetek od kwoty zasądzonej zaskarżonym wyrokiem trzeba uznać za przedwczesne.

Z tych względów Sąd Najwyższy uchylił zaskarżony wyrok w części oddalającej apelację pozwanej (pkt 2) oraz w części orzekającej o kosztach procesu (pkt 5 i 6) i w tym zakresie przekazał sprawę Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania oraz do rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego (art. 398¹⁵ § 1 i art. 108 § 2 w związku z art. 398²¹ k.p.c.).

kc

jw